

УДК 343.91

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.17.39>

ДОСВІД КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА

Фоменко Андрій Євгенович,
кандидат юридичних наук,
ректор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

Актуальність статті полягає в тому, що з утворенням в Україні Національної поліції рівень довіри до цього правоохоронного органу суттєво зріс. Водночас для того, щоб зберегти названу тенденцію, важливо демонструвати ефективну роботу, що проявляється у зменшенні рівня злочинності. Для досягнення подібної динаміки доречно проаналізувати досвід кримінологічної діяльності поліції інших країн з метою переймання найпрогресивніших ідей. Метою статті є дослідження досвіду кримінологічної діяльності поліції Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова. Встановлено, що кримінологічна діяльність займає одне з центральних місць в роботі поліції Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова. Визначено, що Закон Азербайджанської Республіки «Про поліцію» передбачає цілий ряд функцій, пов'язаних із кримінологічною діяльністю поліції, які не просто носять декларативний характер, а активно реалізуються на практиці. Водночас встановлено, що недоліком названого нормативно-правового акта є те, що у ч. 1 ст. 3 серед перелічених цілей поліції відсутня діяльність із профілактики злочинності. З'ясовано, що визначення поліції у Законі Республіки Молдова «Про діяльність поліції та статус поліцейського» є майже тотожним до аналогічного визначення, задекларованого у румунському Законі «Про організацію та функціонування румунської поліції». Наголошено, що під запобіганням злочинам прийнято розуміти сукупність заходів, що здійснюються правоохоронними органами шляхом встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів, вжиття оперативно-розшукових заходів, слідчих, судово-репресивних та профілактичних дій з метою недопущення вчинення злочинів. На основі аналізу положень Закону Республіки Молдова «Про діяльність поліції та статус поліцейського» зроблено висновок про те, що діяльність цього правоохоронного органу зорієнтована на профілактику злочинів та адміністративних правопорушень. Зокрема, на особливу увагу заслуговує зміст ст. 19 названого законодавчого акта «Попередження злочинів та правопорушень», в якій задекларовано основні функції у сфері попередження злочинів та правопорушень. Наявність даної норми вкотре підкреслює пріоритетність кримінологічної діяльності поліції.

Ключові слова: кримінологія, поліція, запобігання злочинності, поліцейська діяльність, кримінологічна діяльність, профілактична діяльність.

**EXPERIENCE OF CRIMINOLOGICAL ACTIVITY OF POLICE
OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

Fomenko Andrii Yevhenovych,
Candidate of Juridical Sciences,
Rector
(Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs, Dnipro, Ukraine)

The relevance of the article is that with the formation of the National Police in Ukraine, the level of trust in this law enforcement agency has increased significantly. At the same time, in order to maintain this trend, it is important to demonstrate effective work, which is manifested in reducing crime. To achieve such dynamics, it is appropriate to analyze the experience of criminological activities of the police of other countries in order to adopt the most progressive ideas. The purpose of the article is to study the experience of criminological activities of the police of the Republic of Azerbaijan and the Republic of Moldova. It is established that criminological activity occupies one of the central places in the work of the police of the Republic of Azerbaijan and the Republic of Moldova. It is determined that the Law of the Republic of Azerbaijan "On Police" provides for a number of functions related to the criminological activities of the police, which are not just declarative in nature, but are actively implemented in practice. At the same time, it is established that the disadvantage of this normative legal act is that in Part 1 of Art. 3 Among the listed purposes of police there is no activity on crime prevention. It was found that the definition of the police in the Law of the Republic of Moldova On Police Activities and the Status of a Police Officer is almost identical to the similar definition declared in the Romanian Law On the Organization and Functioning of the Romanian Police. It is emphasized that crime prevention is understood as a set of measures carried out by law enforcement agencies by establishing the causes and conditions that contributed to the commission of crimes, taking operational and investigative measures, investigative, judicial and repressive and preventive actions to prevent crimes. Based on the analysis of the provisions of the Law of the Republic of Moldova On Police Activities and the Status of a Police Officer it is concluded that the activities of this law enforcement body are focused on the prevention of crimes and administrative offenses. In particular, the content of Art. 19 of the said legislative act Prevention of Crimes and Offenses, which declares the main functions in the field of prevention of crimes and offenses. The existence of this rule once again emphasizes the priority of criminological activities of the police.

Key words: criminology, police, crime prevention, policing, criminology, prevention.

Вступ. З утворенням в Україні Національної поліції рівень довіри до цього правоохоронного органу суттєво зріс. Водночас для того, щоб зберегти названу тенденцію, важливо демонструвати ефективну роботу, що проявляється у зменшенні рівня злочинності. Для досягнення подібної динаміки доречно проаналізувати досвід кримінологічної діяльності поліції інших країн із метою переймання найпрогресивніших ідей.

Стан дослідження. Варто вказати, що питанню кримінологічної діяльності поліції приділялася й приділяється чимала увага у працях таких вітчизняних вчених, таких як С.В. Бабанін, А.М. Бабенко, О.М. Бандурка, А.Б. Блага, В.С. Батиргарєєва, В.М. Бесчастний, Є.М. Блажівський, І.Г. Богатирьов, В. І. Борисов, Р. С. Веприцький, М. Г. Вербенський, В. В. Голина, Б.М. Головін, В.К. Гришук, Л.М. Давиденко, Ю.Б. Данильченко, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, В.М. Др'омін, В.П. Ємельянов,

О.О. Житний, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.С. Іщук, О.Г. Кальман, А.В. Коваленко, Т.В. Корнякова, О.Г. Колб, О.М. Костенко, І.М. Копотун, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, О.А. Мартиненко, В.О. Меркулова, В.А. Мисливий, С.А. Мозоль, А.А. Музика, Ю.В. Нікітін, Ю.В. Орлов, Н.А. Орловська, В.М. Попович, В.В. Сокурєнко, В.А. Тимошенко, В.П. Тихий, В.М. Трубников, В.О. Туляков, П.Л. Фріс, В.Б. Харченко, О.М. Храпцов, П.В. Хряпінський, В.В. Шаблістий, В.І. Шакун, О.С. Шеремет, О.Ю. Шостко, О.О. Юхно, Н.М. Ярмиш та ін. Водночас досвід кримінологічної діяльності поліції інших держав (зокрема, Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова) розглядався поверхнево.

Метою статті є дослідження досвіду кримінологічної діяльності поліції Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова.

Як і Україна, Азербайджанська Республіка та Республіка Молдова свого часу входили до складу колишнього СРСР. Після розпаду Радянського Союзу ці держави зіштовхнулись зі схожими проблемами в частині побудови сучасної демократичної держави з ефективними в частині боротьби зі злочинністю правоохоронними органами, що і Україна.

Ураховуючи це, цікаво проаналізувати досвід кримінологічної діяльності поліції цих держав та порівняти його з вітчизняними реаліями.

Розпочнемо наше дослідження з аналізу досвіду кримінологічної діяльності Азербайджанської Республіки. Сьогодні рівень довіри місцевого населення до діяльності поліції цієї держави невинно зростає. Азербайджанська Республіка проголосила незалежність 30 серпня 1991 року та розпочала ряд реформ, які торкнулися і поліції. Так, у 1999 році було прийнято Закон Азербайджанської Республіки «Про поліцію», який запустив процес перетворень цього правоохоронного органу.

Як зазначає А. Рієзєв, процес реформування правоохоронних органів Азербайджанської Республіки відбувається під контролем різних департаментів Міністерства внутрішніх справ Азербайджану. Основними складовими цього процесу є демократизація, проведення заходів, які сприяють активізації міжнародного співробітництва, а також організація правоохоронних організацій. Із цією метою Міністерством внутрішніх справ розпочато цілий ряд організаційно-технічних реформ [1, с. 21].

Таким чином, Азербайджанська Республіка обрала курс на якісне реформування поліції, яка виступає основним суб'єктом протидії злочинності. Для того, аби викликати у громадян цієї країни довіру, поліція зобов'язана демонструвати результати ефективної кримінологічної діяльності, яких неможливо досягти без відповідного законодавчого підґрунтя.

Ураховуючи вищевикладене, проаналізуємо основні законодавчі положення, що регулюють кримінологічну діяльність поліції Азербайджанської Республіки.

Відповідно до ст. 1 Закону Азербайджанської Республіки «Про поліцію» поліцією є єдиний централізований правоохоронний орган, який належить виконавчій владі Азербайджанської Республіки [2].

Що ж стосується призначення поліції, у ч. 1 ст. 3 зазначається, що поліція Азербайджанської Республіки створена для захисту життя, здоров'я, прав та свобод людей, законних інтересів та майна держави, фізичних та юридичних осіб від протиправних посягань [2].

Таким чином, у Законі «Про поліцію» Азербайджанської Республіки не робиться акцент на важливості попередження злочинності, через що можна припустити, що діяльність поліції цієї країни зосереджена на розкритті вже вчинених злочинів, а не на запобіганні їх вчиненню в майбутньому.

Водночас попередження злочинності також можна віднести до категорії «захист найбільш важливих суспільних відносин». У такому випадку можна припустити, що законодавець Азербайджанської Республіки не проігнорував важливість кримінологічної діяльності поліції, а лише використав більш широкую категорію.

Подібна теза частково підтверджується у змісті ч. 2 ст. 3 вищезазначеного законодавчого акта, в якій виокремлюється 17 основних обов'язків поліції. Зокрема, до їх числа належать функція у вигляді вжиття заходів із попередження злочинів та інших правопорушень.

Варто зазначити, що дана функція є єдиною серед вказаного переліку, що являє собою кримінологічну діяльність поліції або тісно пов'язана з нею. Натомість у законодавстві європейських країн, як правило, декларується значно більше подібних функцій (такий крок не тільки підкреслює важливість кримінологічної діяльності поліції, але і розкриває основні напрямки цієї діяльності).

У ч. 2 ст. 4 «Принципи та напрямки діяльності поліції» Закону Азербайджанської Республіки «Про поліцію» проголошено основні напрямки діяльності поліції. До них відносяться: 1) охорона публічного порядку та забезпечення публічної безпеки; 2) запобігання та розкриття злочинів та інших проступків; 3) забезпечення безпеки дорожнього руху [2].

Таким чином, одним із найважливіших напрямків діяльності поліції є саме запобігання злочинам. Даний напрямок навіть розміщено перед розкриттям злочинів, що додатково символізує його особливе значення.

Зауважимо, що під запобіганням злочинам прийнято розуміти сукупність заходів, що здійснюються правоохоронними органами шляхом встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів, вжиття оперативного-розшукових заходів, слідчих, судово-репресивних та профілактичних дій з метою недопущення вчинення злочинів [3, с. 144].

Отже, кримінологічна діяльність поліції в Азербайджанській Республіці має важливе значення в питанні протидії злочинності, що підтверджується відповідними декларативними положеннями Закону «Про поліцію».

У ст. 15 Закону «Про поліцію» Азербайджанської Республіки визначено обов'язки співробітника поліції у сфері запобігання злочинів та інших правопорушень та їх розкриття. Так, до них відносяться:

1) вжиття заходів із запобігання злочинам та іншим правопорушенням, виявлення вчиненого злочину та встановлення особи, яка його вчинила, дослідження та усунення причин, які призводять до злочину;

2) забезпечення приймання і реєстрації заяв та повідомлень про злочини та інші правопорушення, що надійшли та вжиття відповідних заходів у порядку, передбаченому законодавством Азербайджанської Республіки;

3) відкриття у випадках та порядку, встановлених законодавством Азербайджанської Республіки, кримінальних справ, ведення дізнання та слідства;

4) здійснення у порядку, встановленому законодавством Азербайджанської Республіки, оперативного-розшукової діяльності;

5) виконання рішень суду (судді) або прокурора з питань, викладених у попередніх пунктах даної статті, а також рішень та письмових доручень слідчого або особи, яка проводить дізнання [2].

Саме перша група обов'язків тісно пов'язана із кримінологічною діяльністю поліції, що несе певний символізм та підтверджує її пріоритетність. Законодавець Азербайджанської Республіки прямо не розкриває перелік таких заходів із запобігання злочинам та іншим правопорушенням, що робить визначену норму дещо поверхневою.

Зауважимо, що азербайджанський Закон «Про поліцію» окремо передбачає перелік прав, які має працівник поліції у сфері запобігання злочинів й інших правопорушень та їх розкритті. Зокрема, до них належать права:

- 1) перевіряти заяви та повідомлення про злочини, які готуються або вчинені;
- 2) отримувати у фізичних та юридичних осіб необхідні пояснення, відомості, довідки, документи у зв'язку з розкриттям злочину, проведенням дізнання та слідства, за виключенням документів, що містять державну таємницю, брати відбитки пальців у осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, виконувати у порядку, встановленому законодавством Азербайджанської Республіки, процесуальні дії;
- 3) реалізовувати у зв'язку з оперативно-розшуковою діяльністю права, встановлені законодавством Азербайджанської Республіки;
- 4) безкоштовно користуватись можливостями державних засобів інформації для встановлення умов вчинення злочинів особи, яка його вчинила, потерпілих та свідків, розшуку злочинців, які переховуються та осіб, які безвісно зникли [2].

Таким чином, все ж таки, констатуємо схожість прав азербайджанської поліції в частині запобігання злочинності з правоохоронними органами європейських країн (Словацька Республіка, Румунія, країни Балтії). Можливо, саме тому рівень довіри до поліції Азербайджанської Республіки та результати її діяльності із попередження та протидії злочинності останніми роками невинно зростає.

Розглянемо досвід кримінологічної діяльності поліції іншої пострадянської держави – Республіки Молдова. Основним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність поліції, є Закон від 27.12.2012 року № 320 «Про діяльність поліції та статус поліцейського». Відповідно до ст. 2 даного законодавчого акта поліція є спеціалізованою публічною установою держави, яка підпорядковується Міністерству внутрішніх справ та призначена для захисту прав та основних свобод людини шляхом діяльності з підтримання, забезпечення та відновлення публічного порядку та безпеки, з попередження, розслідування та розкриття злочинів та правопорушень [4].

Дана норма яскраво демонструє, що в питанні протидії злочинності діяльність поліції Республіки Молдова спрямована, в першу чергу, саме на попередження злочинів, і лише потім на розслідування та розкриття.

Додамо, що визначення поліції у Законі Республіки Молдова «Про діяльність поліції та статус поліцейського» є майже тотожним до аналогічного визначення, задекларованого у румунському Законі «Про організацію та функціонування румунської поліції».

Даний фактор можна пояснити тим, що Румунія та Республіка Молдова є країнами-сусідами, які мають тісні дружні взаємовідносини. Відтак не дивно, що законодавці цих країн мають схожі погляди в частині завдань, які поставлені перед поліцією та основних напрямків діяльності цього правоохоронного органу.

Цікавим є зміст ст. 19 названого нормативно-правового акта «Попередження злочинів та правопорушень», в якій задекларовано, що у сфері попередження злочинів та правопорушень поліція виконує наступні функції:

- 1) збирає відомості з метою виявлення та попередження злочинів та інших протиправних діянь, а також боротьби з ними;
- 2) розробляє та реалізує заходи з попередження злочинів та кримінальних правопорушень, що віднесені законом до компетенції поліції;
- 3) веде власні профілактичні, криміналістичні та оперативні обліки з метою забезпечення своєї діяльності;
- 4) забезпечує негайне реагування на заяви про злочини та правопорушення, доводить до відома відповідних органів публічного управління інформацію, яка стала їй

відома та потребує негайного реагування з боку цих органів, в частині подій, що створюють загрозу особистої, публічної та державної безпеки;

5) виявляє причини та умови, що породжують злочини та правопорушення або сприяють їх вчиненню та вносять в межах своїх повноважень запити до відповідних органів або посадових осіб щодо необхідності вжиття заходів по усуненню таких причин та умов;

6) взаємодіє із закладами освіти та неурядовими організаціями в питаннях підготовки населення до протистояння злочинності;

7) забезпечує нагляд та організовує контроль, відповідно до закону, за порядком володіння, носіння та використання зброї та боєприпасів цивільного призначення, за порядком здійснення операцій зі зброєю, боєприпасами цивільного призначення, за діяльністю зброярів, які мають ліцензію на ремонт зброї, та функціонуванням стрілецьких тирів, а також за проведенням технічного огляду та експериментальної стрільби зі зброї незалежно від форми власності та призначення;

8) забезпечує контроль за дотриманням уповноваженими установами законних норм обігу наркотичних, токсичних та радіоактивних речовин, а також інших предметів та речовин, на які потрібен дозвіл та які представляють високий ступінь суспільної небезпеки або можуть бути використані для вчинення незаконних дій;

9) вживає заходи щодо забезпечення зберігання безхазяйного майна, що було їй здане на зберігання до його передачі у ведення уповноважених осіб [4].

Викладена норма є доволі унікальною, адже в ній сконцентровані не всі основні функції поліції (як в законодавстві країн, досвід яких було розглянуто вище), а виключно функції у сфері попередження злочинів та правопорушень.

На нашу думку, таке рішення законодавця Республіки Молдова є досить креативним та важливим в контексті попередження злочинності, адже, по-перше, в такий спосіб він визначає найбільш важливі напрямки кримінологічної діяльності поліції, а по-друге, демонструє, що основним напрямом роботи цього правоохоронного органу є саме профілактика злочинів та правопорушень.

Додамо, що названий вище нормативно-правовий акт також передбачає ведення працівниками поліції різноманітних баз даних. Крім того, у цьому законі наголошується на можливості та важливості взаємодії поліції з іншими правоохоронними органами, органами державної влади та місцевого самоврядування.

Отже, констатуємо, що в Республіці Молдова існують всі законодавчі підстави для того, аби кримінологічна діяльність поліції була ефективною.

Отже, на підставі викладеного вище можна зробити висновок про те, що кримінологічна діяльність займає одне з центральних місць в роботі поліції Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова. Для реалізації цих повноважень поліцією у названих державах створена потужна законодавча база. Зокрема, на особливу увагу заслуговує зміст ст. 19 названого законодавчого акта «Попередження злочинів та правопорушень», в якій задекларовано основні функції у сфері попередження злочинів та правопорушень. Наявність даної норми вкотре підкреслює пріоритетність кримінологічної діяльності поліції.

Останні положення, можливо, варто впровадити в Україні шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про Національну поліцію». Такий крок свідчитиме про пріоритетність профілактичної роботи в діяльності поліції.

Перспективним напрямком подальших наукових пошуків вважаємо дослідження досвіду кримінологічної діяльності поліції таких сусідніх держав, як Республіка Польща та Словацька Республіка.

Список використаних джерел:

1. Рязев Ариф. Структура Министерства внутренних дел Азербайджанской Республики. Реформирование сектора внутренней безопасности: материалы Будапештской рабочей группы – 2007 / Под ред. Джозефа Бода, Филиппа Флури. Луганск : «Книжковий світ», 2008. С. 21–24.
2. О полиции : Закон Азербайджанской Республики от 22 октября 1999 года M727-IQ Министерство внутренних дел Азербайджанской Республики: официальный сайт. URL : <https://m.mia.gov.az/index.php?/ru/content/29344/>.
3. Однолько І.В. Теоретичні засади запобігання злочинності. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. 2013. № 4. С. 141–145. (Серія «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право»).
4. О деятельности полиции и статусе полицейского : Закон Республики Молдова от 27 декабря 2012 года № 320. *Государственный реестр правовых актов Республики Молдова*: сайт. URL : https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110355&lang=ru#.